

ชื่อ นายปริญญา นิกรกุล
วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ชื่อเรื่อง การบริหารความขัดแย้งในป่าสงวนแห่งชาติ : กรณีศึกษาความขัดแย้งระหว่าง
เจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาภูมิหลังและสาเหตุความขัดแย้ง กระบวนการ และ
วิธีบริหารความขัดแย้งที่ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่
จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งในป่าสงวนแห่งชาติ
ในอนาคต

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มี 4 กลุ่มตัวอย่าง คือ 1) เจ้าหน้าที่ของภาครัฐ 2) ผู้นำ
กลุ่มประชาชน 3) ประชาชน 4) นักวิชาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นักปฏิบัติการ หรือ
เจ้าหน้าที่รัฐ ที่เคยประสบความสำเร็จในการจัดการกับความขัดแย้ง จำนวน 30 คน งานวิจัยเป็น
งานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูลโดยการวิจัยเอกสาร การวิจัย
ภาคสนาม นอกจากนั้นยังใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกควบคู่กับการสังเกตและการบันทึกย่อ
การตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้วิธีการวิเคราะห์
เนื้อหา และอธิบายข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาเชิงประวัติศาสตร์

ผลการวิจัยพบว่า

1. ภูมิหลังและสาเหตุความขัดแย้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ คือ ผลประโยชน์ กฎหมาย ความ
ต้องการของประชาชนในเรื่องที่ดินทำกิน ภูมิหลังและสาเหตุความขัดแย้งของประชาชน คือ
แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม เศรษฐกิจ การดำเนินนโยบายรัฐบาล
2. กระบวนการและวิธีการบริหารความขัดแย้ง ที่ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ จัด
ฝึกรอบรณราษฎรอาสาพิทักษ์ป่า การสนธิกำลังเจ้าหน้าที่สนับสนุนการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ มีการ

จัดการประชุมทำความเข้าใจและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม และประชาชน แต่มีลักษณะการรอฟังการแก้ไขปัญหาจากระดับนโยบาย

3. แนวทางแก้ไขปัญหาคือการร่วมมือกันระหว่าง เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชน นักวิชาการ ผู้นำกลุ่ม ประชาชน นักวิชาการที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ที่ต้องมาพูดคุยกันเอาปัญหาของแต่ละฝ่ายมาคุยกันและหาทางออกร่วมกัน ในการดำเนินการดังกล่าวต้องหากคนกลางมาเป็นตัวเชื่อมและต้องได้รับความยินยอมจากทุกฝ่าย

คำสำคัญ : ความขัดแย้ง ภูมิหลังและสาเหตุ / กระบวนการและวิธีการบริหารความขัดแย้ง / แนวทางสำหรับการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้ง / ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

1. บทนำ

ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ ถือได้ว่าเป็นผืนป่าผืนสุดท้ายของจังหวัดบุรีรัมย์ เดิมมีเนื้อที่ 631,250 ไร่ แต่ได้ถูกบุกรุกแผ้วถางยึดถือครองทำการเกษตรทำให้มีพื้นที่เหลือน้อยลงไปทุกที พื้นที่ถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน โดยมีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 348 ตัดผ่าน และรอบแนวเขต เป็นพื้นที่จัดสรรให้ราษฎรทำกินและอยู่อาศัยมีการตัดเส้นทางเข้าไปจนชิดแนวป่า ซึ่งง่ายต่อการบุกรุกถือครองพื้นที่ป่าไม้ ทางราชการได้ดำเนินการอพยพย้ายราษฎรออกจากพื้นที่ป่า สำนักงานป่าไม้เขตนครราชสีมา ได้ส่งเจ้าหน้าที่ออกทำการสำรวจพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่ เพื่อกันพื้นที่ให้เป็นป่าอนุรักษ์ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 10 และ 17 มีนาคม 2535 พบว่าสภาพป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่อย่างชุกชุมและได้เสนอให้กรมป่าไม้จัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้ได้ส่งเจ้าหน้าที่ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า ออกไปทำการสำรวจข้อมูลและควบคุมพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่ เพื่อกำหนดให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ ตั้งอยู่บริเวณเขตพื้นที่ อำเภอปะคำ อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 58 (พ.ศ. 2502) ราชกิจจานุเบกษา

เล่ม 76 ตอนที่ 112 วันที่ 8 ธันวาคม 2502 องค์การยูเนสโกได้ประกาศขึ้นทะเบียนให้เป็นมรดกโลกทางธรรมชาติ ตั้งแต่วันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช)

ปัจจุบันปัญหาในพื้นที่แห่งนี้ ได้เกิดขึ้นอีกครั้งเมื่อรัฐต้องการผนวกพื้นที่ป่าดงใหญ่ โดยนำพื้นที่ป่าที่หมดสัญญาเช่ากับบริษัทเอกชนและพื้นที่ที่ชาวบ้านเข้าไปบุกรุกมาฟื้นฟูป่าให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ และพื้นที่นี้กำลังประสบปัญหาจากการแย่งชิงพื้นที่ ระหว่างชาวบ้านที่ไร่ที่ดินทำกินที่มีการเรียกร้องที่ดินทำกินในป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ 9 แปลง พื้นที่ประมาณ 22,000 ไร่ที่บริษัทเอกชนหมดสัญญาสัมปทานเช่า (รายการเปิดปม:บุกรุกป่าดงใหญ่ 2 พฤศจิกายน 2552) ในความเห็นของราษฎรในพื้นที่ ภาครัฐไม่มีความจริงจังในการแก้ไขปัญหาและไม่ดำเนินการจัดสรรที่ดินในพื้นที่ป่าที่หมดสัญญาสัมปทาน ให้ชาวบ้านเช่าทำกินตามที่สัญญาไว้ นอกจากนี้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังได้มีนโยบาย ที่จะผนวกพื้นที่ป่าดงใหญ่ จำนวนพื้นที่กว่า 20,000 ไร่ และอุทยานแห่งชาติตาพระยา จังหวัดสระแก้ว เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าให้สมบูรณ์ และรักษาป่าที่ถูกประกาศให้เป็นมรดกโลกทางธรรมชาติ ให้กลับมาเป็นผืนป่าเหมือนเดิม รวมทั้งฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรมที่ถูกบุกรุกให้เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ ให้เป็นป่าต้นน้ำและแหล่งหากินและที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าอย่างเช่นในอดีตที่ผ่านมา โดยจะไม่มีการอนุญาตให้บริษัทเอกชนที่หมดสัญญาเช่าต่อ รวมทั้งจะไม่มีการจัดสรรให้กลุ่มใดเข้าไปทำกินในพื้นที่ป่าดังกล่าวด้วย (สำนักข่าวแห่งชาติ กรมประชาสัมพันธ์ 23 พฤศจิกายน 2552)

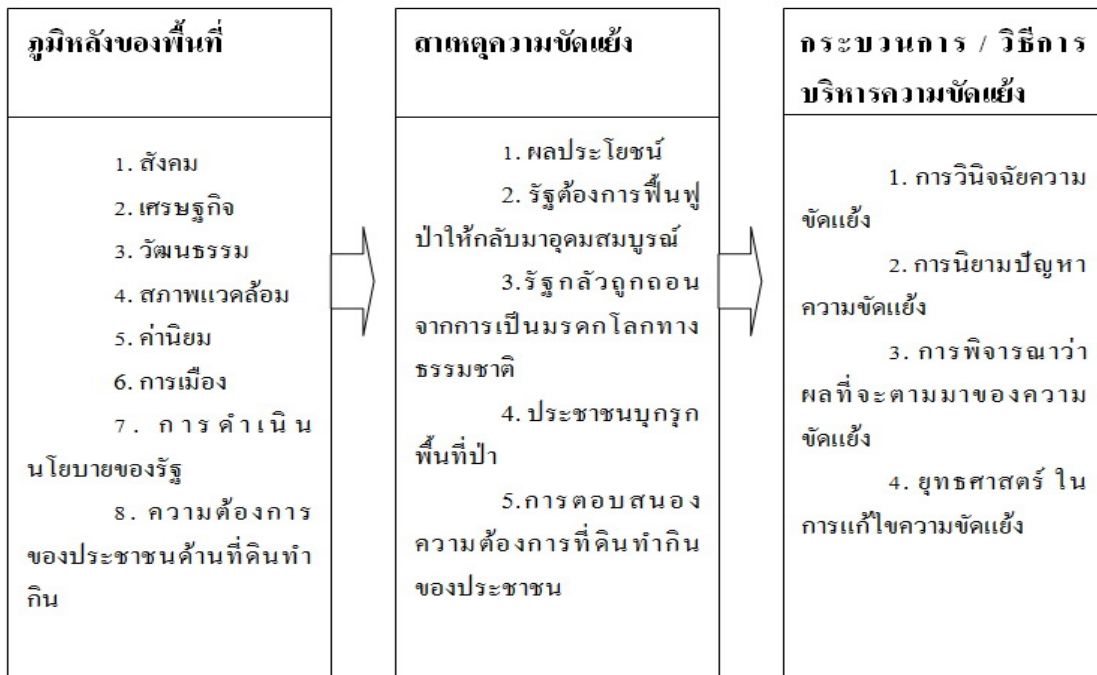
ดังนั้นจากการศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารความขัดแย้งในป่าสงวนแห่งชาติ : กรณีศึกษาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนในพื้นที่ ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยเห็นว่าป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่นับเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญต่อสัตว์ป่าและมนุษย์ และเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิต อีกแห่งหนึ่งที่เหมาะสำหรับการศึกษาวิจัยในด้านต่างๆ และยังเป็นแหล่งฟื้นฟูป่าผืนสุดท้ายของจังหวัดบุรีรัมย์ที่จะอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชนรุ่นหลังและประชาชนทั่วไป รวมทั้งผู้ที่สนใจได้ศึกษาการบริหารความขัดแย้งให้เป็นแบบอย่างแก่ป่าสงวนแห่งชาติภายหลังได้

นอกจากนี้งานวิจัยยังสามารถเป็นแบบอย่างในทางศึกษาและเป็นแนวทางปฏิบัติ โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาภูมิหลังและสาเหตุความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ และประชาชนในพื้นที่ ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ ศึกษากระบวนการและวิธีการบริหารความขัดแย้ง ที่ดำเนินการ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ จังหวัด

บุรีรัมย์ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งในป่าสงวนแห่งชาติต่อไป รวมทั้งชี้ให้เห็นจุดเด่นและความต้องการสนับสนุนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ในการบริหารจัดการความขัดแย้ง เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการการศึกษา และกระบวนการดำเนินงานอันจะเกิดประโยชน์แก่ป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่ และประชาชนในป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่เพื่อนำไปปฏิบัติเพื่อประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งสืบต่อไป

2. กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัย เรื่องการบริหารความขัดแย้งในป่าสงวนแห่งชาติ : กรณีศึกษาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้ คือ

จากกรอบแนวคิดการวิจัยเบื้องต้น ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาการบริหารความขัดแย้งในป่าสงวนแห่งชาติ : กรณีศึกษาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาภูมิหลังของพื้นที่ในประเด็นต่างๆ ได้แก่ สังคม, เศรษฐกิจ, วัฒนธรรม, สภาพแวดล้อม, ค่านิยม, การเมือง การดำเนินนโยบายของรัฐ และความต้องการที่ดินของประชาชนในด้านที่ดินทำกิน อันจะเป็นข้อมูลเพื่อศึกษาสาเหตุความขัดแย้งซึ่งผู้วิจัยมุ่งศึกษาประเด็นดังนี้ ผลประโยชน์, รัฐต้องการฟื้นฟูป่าให้กลับมาอุดมสมบูรณ์, รัฐกลัวถูกถอนจากการเป็นมรดกโลกทางธรรมชาติ, ประชาชนบุกรุกพื้นที่ป่า และการตอบสนอง

ความต้องการที่ดินทำกินของประชาชน ซึ่งการศึกษาสาเหตุความขัดแย้งในประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นจะนำไปสู่การศึกษากระบวนการ / วิธีการบริหารความขัดแย้งในพื้นที่ โดยผู้วิจัยจะศึกษาประเด็นดังนี้ การวินิจฉัยความขัดแย้ง การนิยามปัญหาความขัดแย้ง การพิจารณาว่าผลที่จะตามมาของความขัดแย้ง และยุทธศาสตร์ในการแก้ไขความขัดแย้ง

3. วัตถุประสงค์

3.1 เพื่อศึกษาภูมิหลังและสาเหตุความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ และประชาชนในพื้นที่ ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์

3.2 เพื่อศึกษากระบวนการและวิธีการบริหารความขัดแย้ง ที่ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์

3.3 เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งในป่าสงวนแห่งชาติต่อไป

4. ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้จะใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative analysis) ที่ต้องการอธิบายปรากฏความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยจะพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ปรากฏจากนโยบายของภาครัฐสู่การปฏิบัติที่มีผลกระทบต่อสถานการณ์ พ.ศ.2540-2553

การวิจัยเอกสาร (Documentary research) จากการรวบรวมเอกสารต่างๆ ทฤษฎีต่าง ๆ มาศึกษาวิเคราะห์และนำมาศึกษาในรูปของการอธิบายพรรณนาเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น และสร้างสรรค์แนวทางการคิดในการศึกษาวิจัยเพื่อให้การวิจัยในครั้งนี้มีความถูกต้องมากที่สุด

การวิจัยภาคสนาม (Field research) ประกอบด้วยเทคนิคดังต่อไปนี้

การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการผู้วิจัยได้ออกแบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In depth Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ โดยผู้วิจัยเป็นผู้สร้างแบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In depth Interview) ด้วยตนเอง เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์ และดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) เอง เพื่อเป็นการควบคุมการสัมภาษณ์ และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาสาระได้อย่างตรงกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลและคำตอบที่

ถูกต้องและมีคุณภาพ บุคคลที่จะให้สัมภาษณ์ได้มีการติดต่อขอความร่วมมือและมีอาจารย์ที่ปรึกษาดูแลอย่างใกล้ชิด

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ได้แก่ การกระทำ (กิจกรรมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชน) แบบแผนการกระทำ (การกระทำหรือพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการมีขึ้นมีตอนและมีลักษณะต่อเนื่องจนเป็นแบบแผน เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชน) ความหมาย (จากการกระทำและแบบแผนการกระทำ เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชน) ความสัมพันธ์ (ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชน) การมีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชน สภาพสังคม (สภาพสังคมในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่) ภาครัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชนทั่วไปโดยการสังเกต ปฏิกริยาผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ว่ามีความพึงพอใจมากแค่ไหน และการมีส่วนร่วมของบุคคลทั่วไป โดยสังเกตผู้ให้สัมภาษณ์ขณะสัมภาษณ์ เช่น ยิ้มแย้มแจ่มใส กระตือรือร้น เต็มใจ ไม่หวาดกลัว เป็นต้น โดยสังเกตผู้ให้สัมภาษณ์ ขณะให้สัมภาษณ์ โดยใช้แบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง (structured observation) เป็นเครื่องมือในการสังเกต

การบันทึกคำสำคัญทางสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม และกายภาพ โดยผู้วิจัยจะทำการบันทึกคำหรือวลีสำคัญ (Keywords) จากการสังเกต สนทนา หรือการสัมภาษณ์ ภาครัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชนทั่วไป สังเกตสภาพแวดล้อม ได้แก่บรรยากาศ ขณะสัมภาษณ์การให้ความร่วมมือ ซึ่งจะช่วยให้ผู้วิจัยเรียกความจำกับสิ่งที่ได้สังเกตขึ้นมาได้เพื่อเขียนบันทึกข้อมูลอย่างละเอียดในภายหลัง โดยใช้แบบบันทึกย่อ (Scratch notes) เป็นเครื่องมือในการบันทึก

การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยเอกสาร การวิจัยภาคสนามใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีศึกษา ด้วยการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม แบบบันทึกย่อ และด้วยแบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In depth Interview) และความคิดเห็น

การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยการนำข้อมูลเบื้องต้นจากการสำรวจเอกสาร และนำมาประกอบกับข้อมูลจากภาคสนามที่ได้มาจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกและการสังเกตปฏิกริยาผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากนั้นจึงอธิบายข้อที่รวบรวมได้ดังกล่าวด้วยวิธีการพรรณนาเชิงประวัติศาสตร์ โดยอาศัยจากทฤษฎีต่างๆ เข้ามาวิเคราะห์ข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมมาได้ และยังสามารถใช้ในการช่วยวิเคราะห์ จากการจับประเด็นสำคัญหรือสาระสำคัญ

สาระหลัก จากการสัมภาษณ์ การสังเกต บันทึกย่อ มีกลุ่มไหนที่พูดเหมือนกันและแตกต่างกัน เพราะอะไร และทำไมพูดเหมือนกันหรือแตกต่างกัน มาช่วยในการวิเคราะห์

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยเลือก การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบ **เจาะจง (Purposive)** โดยจะเลือกศึกษาจากประชากรที่มีลักษณะตรงตามวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา คือ เพื่อศึกษาภูมิหลังและสาเหตุความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ และประชาชนในพื้นที่ ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อศึกษากระบวนการและวิธีการบริหารความขัดแย้ง ที่ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งในป่าสงวนแห่งชาติต่อไปซึ่งประกอบด้วย กลุ่มที่ 1. เจ้าหน้าที่ของภาครัฐ เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ผู้อำนวยการสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 7 (นครราชสีมา) ผู้อำนวยการสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 8 (นครราชสีมา) หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ หัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาที่ บร.5 (ลำนางรอง) เจ้าหน้าที่ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ ปลัดเทศบาลตำบลโนนดินแดง พัฒนาการอำเภอโนนดินแดง สาธารณสุขอำเภอโนนดินแดง ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอโนนดินแดง กลุ่มที่ 2. ผู้นำกลุ่มประชาชน ในพื้นที่ ที่มีความเกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งครอบคลุม กลุ่มต่างๆ ดังนี้ ผู้นำกลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ กลุ่มอนุรักษ์ต้นน้ำลำนางรอง 1 คน กลุ่มผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย (กลุ่มรักสันติ) 1 คน กลุ่มอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ (4) 1 คน เครือข่ายปฏิรูปที่ดิน 1 คน ผู้นำกลุ่มที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ประธานทหารผ่านศึกอำเภอโนนดินแดง ประธานกลุ่มเกษตรกรอำเภอโนนดินแดง ประธานชมรมพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวอำเภอโนนดินแดง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ตำบลลำนางรอง กลุ่มที่ 3. ประชาชน ประชาชนทั่วไปในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยแบ่งประชาชนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ จำนวน 5 คน คือ กลุ่มคนที่เข้าไปจับจองพื้นที่ในเขตที่หมดสัมปทาน (ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่) กลุ่มที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวน 5 คน คือประชาชนที่ค้าขายในตลาด ประชาชนที่ไม่ได้เข้าไปจับจองพื้นที่ หรือประชาชนที่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่ที่เกิดความขัดแย้งในป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มที่ 4. นักวิชาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นักปฏิบัติการหรือเจ้าหน้าที่รัฐ ที่เคยประสบความสำเร็จในการจัดการกับความขัดแย้งจำนวน 4 ท่าน สมาชิกสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กลุ่มในภาครัฐบาลทรัพยากร: ฐานทรัพยากร ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า อธิบดีรองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ ผู้ช่วยสำนักบริหารงานยุติธรรม ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนใต้ (ศอ.บต.)

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลและคำตอบที่เป็นจริงและครอบคลุม วัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษา ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลและวิธีการสร้างเครื่องมือ พร้อมทั้งการหาคุณภาพเครื่องมือดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) โดยทำการสัมภาษณ์ แบบไม่เป็นทางการ เจ้าหน้าที่รัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ และเจ้าหน้าที่ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง ผู้นำกลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ รวมทั้งไม่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ประชาชนทั่วไปที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ และประชาชนที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่

2. แบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง (Structured observation) โดยทำการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นสำคัญ ที่จะสังเกต ได้แก่ การกระทำ (กิจกรรมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชน) แบบแผนการกระทำ (การกระทำหรือพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการมีขั้นตอนและมีลักษณะต่อเนื่องจนเป็นแบบแผน เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชน) ความหมาย (จากการกระทำและแบบแผนการกระทำ เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชน) ความสัมพันธ์ (ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชน) การมีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชน สภาพสังคม (สภาพสังคมในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่) ภาครัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชนทั่วไปโดยการสังเกตปฏิกิริยาของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ว่ามีความพึงพอใจมากน้อยเพียงใด รวมทั้งการมีส่วนร่วมของบุคคลทั่วไป โดยสังเกตจากปฏิกิริยาของผู้ให้สัมภาษณ์ขณะสัมภาษณ์ เช่น ยิ้มแย้มแจ่มใส กระตือรือร้น เต็มใจ ไม่หวาดกลัว เป็นต้น

3. แบบบันทึกย่อ (Scratch notes) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม โดยทำการบันทึกสิ่งที่สังเกตได้ตามความเป็นจริง อาศัยการตีความเบื้องต้น ระเบียบ วิธีการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชน ใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยผู้วิจัยจะทำการบันทึกคำหรือวลีสำคัญ (Keywords) จากการสังเกต สนทนา หรือการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชนทั่วไป ขณะสัมภาษณ์การให้ความร่วมมือ เป็นต้น

4. วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้นำไปใช้ร่วมกับการสังเกตและการสัมภาษณ์ คือ การขออนุญาตบันทึกเทปได้ใช้เทปบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลการสัมภาษณ์ที่ครบถ้วน นอกจากการบันทึกในแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ การขออนุญาตใช้กล้องถ่ายภาพบันทึกภาพขณะสัมภาษณ์ประชากรที่ใช้ในการศึกษาและบันทึกภาพการสังเกตการณ์ในกิจกรรมต่างๆ เพื่อนำ

เป็นหลักฐานส่วนหนึ่งของการวิจัยในการสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ศึกษาวัตถุประสงค์ของการวิจัยแต่ละประเด็นแล้วจึงกำหนดเป็นหัวข้อคำถามแบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และแบบบันทึกย่อ

หมายเหตุ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกต แบบบันทึกย่อ เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชนทั่วไป โดยได้แบ่งเจ้าหน้าที่ ผู้นำกลุ่ม ประชาชนออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ และกลุ่มที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ผู้วิจัยได้ออกแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบบันทึกย่อ ทั้ง 4 กลุ่ม โดยใช้เครื่องมือชุดเดียวกัน ทั้ง 4 กลุ่ม เพื่อศึกษาข้อมูล คำถามเดียวกัน ทั้ง 4 กลุ่ม จะตอบเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ ที่ตอบเหมือนและแตกต่างกันเพราะสาเหตุใด และทำไมเหมือนและแตกต่าง ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ และสรุปในรูปของการบรรยายพรรณนาเชิงประวัติศาสตร์ แต่เครื่องมือชุดเดียวกันจะมีการปรับข้อความ ตามความเหมาะสม ทั้ง 4 ชุด

การตรวจสอบข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เทียบตรงตามปรากฏการณ์ และข้อเท็จจริงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) คือ การใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถามพร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยการนำข้อมูลเบื้องต้นจากการสำรวจเอกสาร และนำมาประกอบกับข้อมูลจากภาคสนามที่ได้มาจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกและการสังเกตปฏิบัติการผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากนั้นจึงอธิบายข้อที่รวบรวมได้ดังกล่าวด้วยวิธีการพรรณนาเชิงประวัติศาสตร์ โดยอาศัยจากทฤษฎีต่างๆ เข้ามาวิเคราะห์ข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมมาได้ และยังได้ใช้ตารางในการช่วยวิเคราะห์ จากการจับประเด็นสำคัญหรือสาระสำคัญ สาระหลัก จากการสัมภาษณ์ การสังเกต บันทึกย่อ มีกลุ่มไหนที่พูดเหมือนกันและแตกต่างกัน เพราะอะไร และทำไมพูดเหมือนหรือแตกต่างกัน มาช่วยในการวิเคราะห์

5. ผลการวิจัย

5.1 ภูมิหลังและสาเหตุความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ และประชาชนในพื้นที่ ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ ภูมิหลังความขัดแย้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ คือ ผลประโยชน์ กฎหมาย ความต้องการของประชาชนในเรื่องที่ดินทำกิน ภูมิหลังความขัดแย้งของประชาชน คือ แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม เศรษฐกิจ การดำเนินนโยบายรัฐบาล สาเหตุความขัดแย้งเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น เกิดจากผลประโยชน์ ประชาชนบุกรุกที่ดินและเจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย บริษัทเอกชน หมดสัญญาเช่าที่ดิน กฎหมาย การแข่งขันมวลชนและความต้องการของผู้นำกลุ่ม สาเหตุความขัดแย้งประชาชนผลประโยชน์ ความต้องการที่ดินทำกินและรัฐไม่สามารถตอบสนองได้ การตอบสนองในการแก้ไขปัญหาของเจ้าหน้าที่รัฐล่าช้า การขาดความล่าช้าของข้อมูลข่าวสาร ครอบครัวขยาย ความไม่เสมอภาคในการถือครองที่ดิน รัฐต้องการฟื้นฟูป่า ความแตกต่างของแนวคิด วิธีการ และเป้าหมายของประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐ ความขัดแย้งในพื้นที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน

5.2 กระบวนการและวิธีการบริหารความขัดแย้ง ที่ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ กระบวนการและวิธีการบริหารความขัดแย้งที่ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ คือ จัดฝึกอบรมราษฎรอาสาพิทักษ์ป่า การสนธิกำลังเจ้าหน้าที่สนับสนุนการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ มีการจัดการประชุมทำความเข้าใจและแก้ไขปัญหาร่วมกัน ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่มประชาชนเป็นระยะ มีการตั้งจุดสกัดร่วม เพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ มีการเข้าไปตรวจตราพื้นที่ของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และพูดคุยกับชาวบ้าน มีการตั้งคณะทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ ผู้นำกลุ่มประชาชน ในการแก้ไขปัญหา มีการพูดคุยเป็นการส่วนตัวระหว่างเจ้าหน้าที่ ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ และผู้นำกลุ่ม แต่มีลักษณะการรอพึ่งพาการแก้ไขปัญหาจากระดับนโยบาย

5.3 แนวทางในการแก้ไขปัญหา การร่วมมือกันระหว่าง เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำกลุ่ม ประชาชน นักวิชาการ ผู้นำกลุ่ม ประชาชน นักวิชาการที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ต้องมาพูดคุยกันเอาปัญหาของแต่ละฝ่ายมาคุยกันและหาทางออกร่วมกัน แต่ละฝ่ายต้องยอมรับฟังปัญหาของแต่ละฝ่ายและปัญหาอุปสรรคของแต่ละฝ่าย แล้วให้ไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาาร่วมกันอย่างจริงจังและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องพูดคุยและหาทางออกร่วมกันในการดำเนินการดังกล่าวต้องหากคนกลางมาเป็นตัวเชื่อมและต้องได้รับความยินยอมจากทุกฝ่าย

6. ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

6.1.1 การบริหารความขัดแย้งให้สำเร็จจะต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย หลายกลุ่ม หลายหน่วยงาน โดยเฉพาะความเอาใจใส่จากผู้บริหาร หรือผู้กำหนดนโยบายอย่างจริงจัง เพราะความขัดแย้งในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่ เป็นปัญหาของทรัพยากรธรรมชาติ ความเดือดร้อนของประชาชน ผลประโยชน์ จึงเป็นเรื่องที่ยากในการที่จะบริหารหรือแก้ไขปัญหาดังกล่าว และต้องใช้เวลา งบประมาณ บุคลากร ในการดำเนินการ

6.1.2 ก่อนการกำหนดนโยบาย ผู้กำหนดนโยบาย ต้องพูดคุย ทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ ความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การกำหนดนโยบายควรยึดความต้องการของคนในพื้นที่ เพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ของคนในท้องถิ่น การตัดสินใจควรอยู่ในระดับพื้นที่

6.1.3 ในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ และที่ดิน รัฐบาลควรมีลักษณะนโยบาย เช่นการร่าง พ.ร.บ. จัดตั้งหน่วยงานขึ้นมาเพียงหน่วยงานเดียว เพื่อรับผิดชอบในการแก้ไขความขัดแย้งในเรื่องที่ดินและทรัพยากรป่าไม้โดยอาจมีพื้นฐานการผนวกร่วมภารกิจของแต่ละหน่วยที่มีความเนื่องจากปัจจุบันมีหลายกระทรวง หลายกรม หลายหน่วยงาน ที่มีหน้าที่ในการรับผิดชอบเรื่องของที่ดินและทรัพยากรป่าไม้ จึงทำให้ปัญหาที่ดินและป่าไม้ได้รับการแก้ไขอย่างที่ควรเป็น

6.2 ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

6.2.1 เจ้าหน้าที่ภาครัฐและประชาชนในพื้นที่ต้องมีการพูดคุย การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในทุกกระดับและทุกภาคส่วนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง นำปัญหาอุปสรรคของแต่ละฝ่ายมาพูดคุยกันในลักษณะสุนทรียะสนทนา และแสวงหาจุดเชื่อมโยงที่ลงตัวของแต่ละกลุ่ม มากำหนดวิธีการแก้ไข มองข้ามมิติความขัดแย้ง เพื่อความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และการอยู่ร่วมกันให้มีความสำคัญยิ่ง การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในพื้นที่ทั้งนี้ปัจจัยสำคัญคือการสื่อสารที่ดีระหว่างเจ้าหน้าที่กับประชาชน

6.2.2 ไม่แสวงประโยชน์ดำเนินกิจกรรมใดๆ ที่ปราศจากผลประโยชน์ ในพื้นที่หรือดำเนินการใดๆ ที่จะทำให้ประชาชนคิดว่ารัฐแสวงประโยชน์ เพื่อสร้างความไว้วางใจให้ประชาชนยึดผลประโยชน์ของประชาชนเป็นตัวตั้ง ไม่เลือกปฏิบัติ ประชาชนแต่ละกลุ่มในพื้นที่เดียวกัน

การปฏิบัติต้องได้รับความเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติ ความเป็นธรรมต้องเป็นสิ่งที่รัฐมอบให้ประชาชนทุกกลุ่มเพื่อให้เกิดความรู้สึกไว้วางใจภาครัฐ

6.2.3 ผู้นำกลุ่มต้องมีทักษะในการแก้ไขปัญหาและควรมีคนกลางที่ทุกฝ่ายยอมรับ โดยมีผู้นำกลุ่มทั้งคู่กรณีเป็นตัวเชื่อมโยงและวางแผนแก้ไขความขัดแย้งร่วมกัน

6.3 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

6.3.1 ขยายผลการศึกษาไปสู่เขตป่าสงวนอื่นโดยมุ่งเน้นถึงผลประโยชน์ของประชาชนที่ได้จากป่าสงวนตลอดจนในการศึกษาในครั้งต่อไปควรศึกษาเพิ่มเติมในเรื่อง บทสรุปของการแก้ไขปัญหาป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่ ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารความขัดแย้ง จากความต้องการที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติอื่นๆ

6.3.2 ศึกษาถึงบทบาทของผู้มีอิทธิพลในพื้นที่กับความขัดแย้งในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ

6.3.3 ในทางการบริหารภาครัฐอาจให้ความสนใจศึกษาวิจัยเชิงนิรนัยนโยบาย หรือนโยบายเชิงบังคับได้โดยอาจศึกษาวิเคราะห์กฎหมาย ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ที่มีส่วนต่อความขัดแย้งมาสังคายนา / ทบทวน และร่างกฎหมาย ฉบับไหนที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

6.3.4 ควรศึกษาเจาะลึกถึงโครงสร้างการถือครองที่ดิน เพื่อเสนอแนวทางการปฏิรูปเพื่อให้เกิดความยุติธรรม และการกระจายการถือครองที่ดิน

6.3.5 ควรศึกษาเจาะลึกรูปแบบของการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในแต่ละรูปแบบ เพื่อเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งสืบต่อไป

บรรณานุกรม

- กอบกาญจน์ พจน์ชนะชัย. (2542). “เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมขององค์กรป่าชุมชน.”
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กัญญา ใจกลางดุก. (2543). “ศักยภาพของชุมชนในการจัดการกับความขัดแย้งที่ได้รับอิทธิพลจาก
องค์กรภายนอก.” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กัมปนาท ประจงพิมพ์. (2547). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นของราษฎรเกี่ยวกับความ
ขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ตำบลหนองปลาไหล อำเภอเมือง จังหวัด
สระบุรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- กิตติ ประทุมแก้ว ร้อยตรี. (2532). ผู้ว่าราชการจังหวัดฉะเชิงเทรา รายงานการศึกษาการบุกรุก
ป่าสงวนแห่งชาติ ศึกษาเฉพาะกรณีป่าแควระบบ-สียัด อำเภอสนามชัยเขต จังหวัด
ฉะเชิงเทรา พ.ศ. 2532.
- ขอบเขตและข้อมูลเบื้องต้นของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในประเทศไทย ฝ่ายระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์
ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้ 2543.
- เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่. ข้อมูลพื้นที่เตรียมการผนวกเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่
ท้องที่ตำบลนางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ เนื้อที่ประมาณ 18,875 ไร่.
- คู่มือประชาชนของกรมป่าไม้. (2543). ส่วนผลิตสื่อ สำนักสารนิเทศ กรมป่าไม้.
- จอห์น แมคคอนเนล. (2538). พระไพศาล วิสาโล (บรรณาธิการแปล) ศาสตร์และศิลป์แห่งการ
ระงับความขัดแย้ง : คู่มือสำหรับชาวพุทธผู้ใฝ่สันติ กรุงเทพฯ : โครงการสรรพสาส์น
มูลนิธิเด็ก, 2549.
- เฉลิมศักดิ์ ปิ่นทอง (บรรณาธิการ). (2535). วัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า พิมพ์ครั้งที่
2 กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ตุลา.

- ฉลาดชาย รมิตานนท์ อานันท์ กาญจนพันธุ์ และสันธิติกา กาญจนพันธุ์. (2536). ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา เล่ม 1 ป่าชุมชนภาคเหนือ. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ชาญชัย อาจินสมาจาร ดร.(2547). เทคนิคการแก้ไขความขัดแย้ง : sat four.
- ชาย โพธิสิตา. (2552). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ณัฐวดี พิมพ์ลัดดา. (2551). ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งของทรัพยากรป่าไม้โดยการจัดการร่วม : กรณีศึกษาบ้านห้วยขนุน ตำบลคอยแก้ว อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ครุณี จงประสิทธิ์กุล. (2544). การศึกษาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้กรณีศึกษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคอยผาช้าง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ตฤณชัย นพคุณ. (2544). ป่าไม้ไทย บทสรุปของอำนาจและผลประโยชน์. พิมพ์ที่ บริษัท สยามศิลป์พริ้น แอนด์ แพค จำกัด.
- ธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม. (2548). ตัวชี้วัดการมีส่วนร่วมของประชาชน ประเมินผลครั้งที่ 2 สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย กรุงเทพฯ.
- นันทพร ผลอนันต์.(2547). วาทกรรมในการนำเสนอข่าวชุมชนกรณีความขัดแย้งเรื่องที่ดิน ที่จังหวัดลำพูน เปรียบเทียบระหว่างหนังสือพิมพ์ไทยรัฐกับสำนักข่าวประชาธรรม : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2542). การสร้างธรรมาภิบาล Good governance ในสังคมไทย กรุงเทพฯ : วิทยุชุมชน.
- ประมวล เจริญยิ่ง และคณะ. (2551). กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนป่าละหอกกระสัง ตำบล เขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์.
- ประสิทธิ์ คุนรุรัตน์ และคณะ. (2538). รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาความขัดแย้งของการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สนับสนุนโดย องค์การบริหาร

วิเทศกิจแห่งประเทศไทยแคนาดา(CIDA) และสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น.

ปริญญา วรณศุก. (2546). การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและความขัดแย้งด้านการใช้ที่ดินในเขต
อุทยานแห่งชาติตาดโตนจังหวัดชัยภูมิ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี ดร. (2548). เวทีสิ่งแวดล้อม เอกสารวิชาการ หมายเลข 7 คนกับป่า:
มุมมองจากรากหญ้า สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

แผนการใช้ที่ดินจังหวัดบุรีรัมย์. (2530). กองวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตร
และสหกรณ์.

แผนแม่บทการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติตาพระยา จังหวัดสระแก้วและจังหวัดบุรีรัมย์ เล่ม
1.(2549).กรุงเทพฯ : บริษัทเอ็นริชคอนซัลแตนท์จำกัด.

แผนแม่บทการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติตาพระยา จังหวัดสระแก้วและจังหวัดบุรีรัมย์ เล่ม 2.
(2549). กรุงเทพฯ : บริษัทเอ็นริชคอนซัลแตนท์จำกัด.

แผนแม่บทการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติตาพระยา จังหวัดสระแก้วและจังหวัดบุรีรัมย์ เล่ม 3.
(2549). กรุงเทพฯ : บริษัทเอ็นริชคอนซัลแตนท์จำกัด.

พงษ์ราม รามสูต. (2552). การจัดการสิ่งแวดล้อม ภาควิชาเวชศาสตร์สังคมและสิ่งแวดล้อม คณะ
เวชศาสตร์เขตร้อน มหาวิทยาลัยมหิดล.

พรนพ พุกกะพันธ์. (2542). การบริหารความขัดแย้ง. กรุงเทพฯ : ว.เพ็ชรสกุล.

พฤษย์ เถวถวิล. (2542). พลวัตของความขัดแย้งในการเข้าถึงพื้นที่ป่า : กรณีศึกษาหมู่บ้านป่าชุมชน
ในจังหวัดลำพูน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ไพรัตน์ เดชะรินทร์. (2527). สรุปร่วมกันมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัย มหิดล.

ภูมรินทร์ ศรีสินทร. (2539). ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในเรื่องของการใช้ทรัพยากรป่า
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มงคล ด้านธานินทร์ และคณะ. (2536). ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา เล่ม 3 ป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

มนัส สุวรรณ ดร. (2549). การจัดการสิ่งแวดล้อม : หลักการแนวคิด รวมบทความด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อการจัดการที่ยั่งยืน. โอเดียนสโตร์ กรุงเทพฯ.

มหิดล,มหาวิทยาลัย และธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย. (2536). “ความขัดแย้งและทางออกการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม”การประชุมวิชาการประเพณี ครั้งที่ 3 ณ สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดลสาธาณ ระหว่างวันที่ 19-21 พฤษภาคม พ.ศ. 2536.

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ. (2542). รายงานการวิจัย เรื่อง การศึกษาเพื่อกำหนดทิศทางการวิจัยในการแก้ไขปัญหาเร่งด่วนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม : ศึกษากรณีหลักเกณฑ์ และเครื่องชี้วัด. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ระวี ถาวร (บรรณาธิการ). (2551). และคณะ ป่าชุมชน: กระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของสังคมไทย : บริษัท คูมายเบส จำกัด.

รัฐติกานต์ ปันเปอะ. (2545). “การจัดการแก้ไขความขัดแย้งในชุมชนชนบทภาคเหนือ.” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

รายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมภาคอีสานตอนล่าง. (2545). พ.ศ. 2543-2545 สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค 5 สำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.

วรเชษฐ หน่อคำ. 2544. “ผู้นำท้องถิ่นกับการจัดการความขัดแย้งในชุมชนชนบท.” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วรดี วงศ์สง่า. (2543). แพลและเรียบเรียง ชนะทุกฝ่าย การแก้ไขความขัดแย้งในที่ทำงาน.b.j. plate processor.

วรศักดิ์ พ่วงเจริญ ดร. (2549). เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 33 ทฤษฎีความขัดแย้งและการวิเคราะห์ปัญหาความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วันชัย วัฒนศัพท์. (2547). ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา นนทบุรี : ศูนย์สันติวิธี และธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.

วิมล คงสกุลถาวร. (บรรณาธิการ). (2534). สัจจะจากคงใหญ่ การต่อสู้เพื่อผืนป่าของพระและชาวบ้าน ผู้ถูกตีตราอาชญากร. ECO PRESS.

ศยามล ไกรยูรวงศ์ และคณะ. (2549). ข้อพิพาทและความขัดแย้ง ปัญหาที่ดินในประเทศไทย : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ วราภรณ์ เรืองศรี (บรรณาธิการ). (2547). รวบรวมบทความ: วิพากษ์แนวคิดแปลงสินทรัพย์เป็นทุนถึงปัญหาการจัดการในสังคมไทย. พิมพ์ที่ นพบุรีการพิมพ์.

ศูนย์พัฒนาทรัพยากรการศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ.

สมฤดี นิโครพัฒน์ยิ่งยง และคณะ. (2550). คู่มือธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม ฉบับประชาชน เครือข่ายธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมประเทศไทย นนทบุรี : สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.

สมส่วน รักสัตย์ เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน. ข้อมูลพื้นที่ที่ขอกำหนดเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าท้องที่ตำบลลานางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ เนื้อที่ประมาณ 3,902 ไร่

สันติ จิยะพันธ์. (2538). ความขัดแย้งในแนวคิดระหว่างรัฐกับสังคมในเรื่องสิทธิของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สิทธิชัย บรรพต. (2543). ความขัดแย้งระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับนโยบายแก้ไขปัญหา เรื่องที่ดินทำกินของราษฎรในพื้นที่ป่าไม้ : กรณีอุทยานแห่งชาติทับลาน อำเภอเสิงสาง จังหวัดนครราชสีมา มหาวิทยาลัยบูรพา.

สุกรี พืชผักหวาน. (2541). ชาวบ้านกับโครงการของรัฐ : กรณีศึกษาปัญหาความขัดแย้งการจัดการป่าชายเลนพื้นที่ ตำบลบางชัน อำเภอลำลูกเกด จังหวัดจันทบุรี มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์ รศ.ดร. (2547). ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับรัฐประศาสนศาสตร์ เสนาธรรม : กรุงเทพมหานคร.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ ศ.ดร. (2547). กรณีการ สุขเกษม รศ.ดร. วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยปัญหาปัจจุบันและการวิจัยอนาคตกาล หจก.สามลดา: กรุงเทพมหานคร.

สุธาวัลย์ เสถียรไทย คุณหญิง. (2546). บรรณาธิการ ชรรมาภิบาลด้านสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรม กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุพล สุขศรีมั่งมี และคณะ คู่มือเตรียมสอบ ศึกษาต่อปริญญาโท เอก สอบเลื่อนตำแหน่ง สอบ บรรจุข้าราชการระบบใหม่ science center.

สุภางค์ จันทวนิช. (2548). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ . สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

สุภางค์ จันทวนิช ศ.ดร. (2547). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย เสริมศักดิ์ วิศวลาภรณ์. (2543). ความขัดแย้ง: การบริหารเพื่อความสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ตะเกียง.

เสน่ห์ จามริก ยศ สันตสมบัติ (บรรณาธิการ). (2536). ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา เล่ม 3 ป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

อรุณ ปัญโญแก้ว. (2547). การจัดการป่าชุมชน โดยความร่วมมือของหน่วยงานราชการและชุมชน ในเขตแนวกันชนบ้านแม่ดาวหลวงอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อรุณ รักธรรม. (2537). องค์กร พฤติกรรม ความขัดแย้ง. กรุงเทพฯ: คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อัจฉรา รักยุติธรรม (บรรณาธิการ). (2547). ที่ดินและเสรีภาพ (ฉบับชาวบ้าน) ขบวนการต่อสู้เพื่อที่ดินของเกษตรกรไทย. สำนักปฏิบัติการภาคเหนือ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).

FAO CORPORATE DOCUMENT REPOSITORY Title: Natural resource conflict management case studies: an analysis of power, participation and protected areas.